

יישאר קצת עייפים

מאובקים. רק הם לבדם יהיו עם סגולה

והילדים יתכופפו בתדהמה מן הרצפה להרימם (ע' 34).

השירים ספק ניצחו את האקטואליה, ספק הצטרפו אליה והובסו. ובעוד דור, למי יהא צורך בשירה? שאלות כגון אלה מעוררת קריאת ספרו של אהרון אלמוג, שכולו קריאת יאוש מול התופעה של היעלמות השירה מעולמנו.

ג. לנדו

בין עורבים חומים – משורר חדש

רוברט ויטהיל: עורבים חומים, שירים, הוצאת עקד, תל-אביב (השנה לא צוינה).

"ברוך הבא" למחבר ספר-השירים הזה, לרגל הצטרפותו למתנה העושים בספרות ובשירה העברית. זהו ספר-ביכורים נאה המעיד, שעוד לא פסה שירה עברית בארצות-הברית. בעשרים-שלושים השנים האחרונות כמעט שלא נוסף שם שם חדש לכותביה-השירה. היו רק נשירות מכאיבות של סופרים שהלכו לעולמם. מזמן לזמן, נדפס שיר עברי בודד, ששם מחברו חדש, ב"הדואר", או "בצרון". אבל הוא וכמותו לא נצטרפו לאסופה ממשית של שירים. החינוך העברי האינטנסיבי בארצות-הברית לא העמיד עד עתה יוצרים עברים כשדה הספרות היפה. והנה אפתעה! ספר שירים עברים, פרי עטו של יליד ארצות-הברית, שירים שניכרת בהם היאבקות של יצירה אמיתית. ודבר המרבה אפתעה, – רוברט ויטהיל – שמו העברי, שמואל, שמשום מה לא ניתן בראש הספר (אגב, תופעה זו של ציון השם הלועזי בלבד ליד שירים עברים התחיל להיות רווח בזמן האחרון), הוא יליד נודת-קארוליינה, מדינה שאין בה ישוב יהודי צפוף כמו בניו-יורק או בלוס-אנג'לס, למשל. כלומר, הוא לא יכול ליהנות מחינוך עברי סדיר דוגמת ילדי ישראלי יושבי הערים שצינתי קודם.

הספר "עורבים חומים", בניגוד לשמו שאינו מעיד על שמחה יתרה, מלא רינת נעורים ורוח הדוניסטית קלה. מרחפת בו חירות והעדר עול, מלבד אולי העול של הקפדה בצירוף השירים והצורך בליטוש הלשון העברית. הגלות אינה מעיקה ומדינת ישראל משמשת תכלין מהנה של חוויות ועושה אותן חריפות יותר ומעניינות יותר. מן התוכן והשימוש בלשון מחייך לקראתנו חן שובבני כובש לב. גם הבוסר המורגש פה ושם אינו דוחה בצרימתו, אלא אדברה: מדרבן לעמוד על סוד הבשלות הצפונה בעתיד. משום מה מתדפק מרחוק הד משירי הנעורים, שירי אהבה ותקווה, של שאול טשרניחובסקי מתקופת "הנאוהו מדילסברג" שלו. אותה אופטימיות שרשית שאין להעיב עליה. ההשוואה מתייחסת רק לרוח השירים ואינה נועדת לציון ולהערכה. זוהי רק תחנה ראשונה במסע לעתיד לבוא למרחב השירה וברצון נעקוב אחרי התחנות העתידות לבוא.

עתה כמה מלים על בעל "עורבים חומים". רוברט-שמואל ויטהיל הוא עתה בן 30 שנה. מקצרו עו: עורך-דין. לקראת צאת ספרו בדפוס ביקר בארץ ומטעם ההוצאה נערכה לכבודו מסיבה בכית-טשרניחובסקי, שבה הצליח לכבוש את לב שומעיו. המשפטנות שבה הוא עוסק משמשת כוח מעורר ומוסיפה חריפות מה לאחדים מן השירים. הפואנטות מחודדות ורוויות הומור בשימוש הלשון. הנה אחד השירים הקצרים – כרוכם הם קצרים ואף קצרצרים – האלה, ששמו "השיח על זבולון" (עמ' 48), עמיתו של המשורר, כנראה:

מימי קדם

עסקו אבותיו

בנחלת זבולון

בבניו-אניות

ובתעשיות

העור

ואילו הוא מושיט רגליו בעגינה
וירכתו על צדו.

זו שנינה מקסימה לבקיא במקרא, על יסוד הכתוב "וירכתו על צידון" (בראשית מט, יג), בדרך הקדמור-נים. הספקולאציה השירית נובעת מן העיון בפסוק והחסרת אות אחת, סופית, מן התיבה "צידון". להשחיל לתוך דברי שיר נימה של הומור תלמיד-י חכמים, אינו דבר שכיח בימינו. יש הסתייגות מה למשיכת "תוצר" השעטנו הלשוני "תעשיות העור", הצורם במיוחד בנסיבה שירית זו. ואין זה המקום היחיד בספר; יש עוד כמה שירים המבוססים על ניצול פסוקים או קטעי פסוקים מן המקרא וגם דברי חכמים וחיידודם במגמה להוציא מהם פקועה של הומור. כך בשיר "המדליק כוונות"

(ע' 50); כך גם בשיר האהבה "וכששכנו על חוף הכינרת" (ע' 10); וכך בשיר עצוב הנוגע בענינים עצובים "ביום קבורתו של ג'ון פיצג'רלד קנדי" (ע' 21), שיש בו אינטרפרטציה מעניינת לגבי הפסוק "גשם ורוח ונשיאים אין", ובעוד מקומות אחרים. זוהי עזרת לקשרי המחבר למלה המסורתית הכתובה ולידיעתו להפוך בה ולהפוך בה.

מובן מאליו, שהמשורר הצעיר עוסק גם בשירי אהבה. אין זו אהבה בחינת עזה כמות, אף על פי שהוא מסמך רגשות אהבה למוות. מדובר באהבה הקובעת לה שיון ערואי וחולף והיא מהלכת-טופפת עם המשורר בכל מקום שהוא הולך. אין הוא מתאמץ לבטאה ככות עליון המדביר את כל שהיא נוגעת בו. זו אהבה פיזית שֶבְזָקָה עליה גם קורט של רוחניות. ייתכן שאני טועה, אבל מה שהוא מצליח לבטא בשיר זו אהבה שכחה ואין הוא מתאמץ להבישה מחלצות שאינן הולמות אותה. הוא חושף כנות נפשית של אדם צעיר בן דורנו המתירני שהאהבה, או תקראו לזה מיניות, היא טבעית להווייתו. כמוה כשמש, כנוף, כנהירה אחרי אקזוט-יות, כחיפוש אחרי מולדת העברית הקוסמת – ישראל. בשיר "כבדים כעפר" (ע' 14) מצליח המשורר לבטא חווייה מאקאברית למראה שלשול ארון מתים וגופת בר-מינן לתוך בור קבר עם תרועת אהבה שבכיבוש והרהור של עלם על מהות האהבה. להלן השיר בשלמותו:

עם שהורידו את הארון

לאדמה

הורדתי את עצמי לתוכך

והתאבקנו בחמה מתוקה, נואשת,

כבדים כעפר.

בחוף תופפו הרגבים על מכסה העץ

תזכורות של חושך,

מתי תורנו?

הנה כיצד משתלבים אהבה גופית ותחושת מוות וחידולן יחד עם נופך של פיקאנטיות הנתנית. הסיום "מתי תורנו" משטש את המלה החדשנית "תזכורות", כמלה שאינה מצויה במקומה וגם מיר-תרת בהקשרה המילולי, מיותרת לחלוטין.

ליד שירי חשק מצויים בספר הקטן גם שירי נוף וטבע שנופה של ישראל תופס מקום נכבד בהם. המשורר מצליח להוציא מנימה שירית אחת שני קולות – אהבה ונוף. בשיר "וכששכנו על חוף כינרת", למשל, הוא מכניס אהבה, נוף ומצרף אליהם אפילו את ישו לקקטייל אחד ומסיים בקאלאמבור, או מעין קאלאמבור, שיש בו טעם. בין שירי המסע הוא מקדיש שירים למקסיקו, לאינסכ-רוק בטירול, אוסטריה, לאתר של קיט בשווייץ,

מזכיר את הנסיכות ליכטנשטיין וכדומה. מובן, שגם לארצות-הברית יש איזכור חשוב בשירו. שמה של האסופה השירית "עורבים חומים" לקוח משיריו על ארצות-הברית במלאות לה 200 שנה. תרומה לאקטואליות.

אין להסיק מדברי, שהם בדרך כלל במזל שמש, שנעלמו מעיני הפגמים שאינם מעטים. פגמים אלה הם בשטח הלשוני וגם בזיקה שיש לשירים לרוח השירה האמריקנית הכללית הצעירה. לשון-שעטנו המכניסה צורות של שעטנו תחת חופה אחת. ייתכן שבשכרונו השירי – סוף סוף ספר השירים הראשון – לא חש בכך המשורר. אך אין פירושו של דבר, שהם חסרים. מצד אחד הוא מחבב להשתמש בקטעי פסוקים, לשון ה"סידור", המשניות וכדומה ולידם הוא משתמש לתיאבון בניב המדובר וחידושים תוצר הרחוב הישראלי. שימוש זה מעכיר את הפרספקטיבה השירית. ולצד כל אלה מצויים גם צירופים לשוניים של משוררים עבריים אמריקניים נוחם-עזון מן הדורות שחלפו, כמו: "עפעפי אין-שנת-אמש" המעוררים חיוך. כן הוא משתמש לע-תים במלים, שאולי משמען נכון, אבל בצירוף נעשה הפסוק השירי לא ברור ואולי אף בלתי מובן. והראיה: "נשיפותיה נשאפות לתשואות העיר". או: "במגע ידך/את מאזכרת לי/מרבצי סחף" ועוד. הדבר נובע, לדעתי, מן העובדה שר. ויטהיל, לא עיבל כראוי את הלשון העברית החיה ואת רוח הלשון והוא נאחז ביסוד המילולי ללא חדירה לרדפי הלשון ולמשמעויותיה שנמסרו מדור לדור זה אלפי שנים. פגמים אלה רחוקים מלהפוך את השירים, את רובם, לנכים שיריים. אך ראוי לו למשורר לשים לב לפגמים אלה העלולים בעתיד לפגוע בנפש השיר. אשר לשם הספר "עורבים חומים" – אני מודה שלא מצאתי לו טעם, מלבד אולי שהם בני עורב שנשתחמו משום שהם משחקים בלא איכפתיות משוכים לכאן ולכאן "כמניפה סמרטוטית" (ע' 17) ואינם תופסים את מהותה של אמריקה, בשנת המאתיים לעצמאותה, מכיוון שאין להם מושג הקונסטוטוציה שלה מהי. כל זה כמובן בטל ומבוטל מפני טעם שנון כלשהו השמור עם המחבר.

ועוד הערה, שלדעתי יש בה ענין כללי: קונטרס-שירים זה מכיל בסך הכל 40 עמוד, שגם הם, בחלקם, מלאים רק לחצאין ולעתיים פחות מזה, והוא נזקק לסוללה רבתי של מוסדות תומכים שונים – וכולם מפורטים בשם – להוציאו לאור בדפוס. כמה עלתה הוצאתו של הספר – איני מעלה על הדעת שהעלות הגיעה לרבבות לירות. רבותי: קנה-מידה של ענווה לעולם אינה מוזקה. ולבסוף: משבח אני את הצד הגראפי של הקונטרס. אך הגון החום, ודאי לכבוד השם "עורבים חומים", גורע במקצת.